

TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARINDA ÖNLEYİCİ KORUMA ÖNERİSİ: ERKEN MÜDAHALE SİSTEMİ

Doğan KOŞAN¹

Atıf/©: Koşan, D. (2020). Taşınmaz kültür varlıklarında önleyici koruma önerisi: erken müdahale sistemi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 130-143. doi: 10.17218.hititsosbil.675762

Özet: Geçmişten günümüze miras kalan taşınmaz kültür varlıkları ilk yapıldığı günden bu güne çeşitli yıkımlara maruz kalmıştır. Bu yapıların ömrünü devam ettirmesi, gelecek kuşaklara aktarılması için bakım ve onarımının yapılması zorunluluktur. Fakat günümüzde bu onarımlar yapının tarihi, estetik ve özgün durumlarının yenilenmesi, tahrip edilmesi şekline dönüşmüştür. Tarihi yapıların onarıma ihtiyaç duymadan ön korunmalarının sağlanması gerekmektedir. Bu araştırma ile uluslararası alandaki önleyici koruma uygulamalarından yola çıkarak Türkiye için bir model geliştirmek amaçlanmıştır. Önleyici koruma, gelecekteki bozulmaları veya kültürel miras kaybını önlemek, en aza indirmek için dolaylı önlemler ve eylemler kullanan disiplinler arası bir yöntemdir. Bu yöntem ile taşınmaz kültür varlıkları (anıtlar), kâr amacı olmayan kuruluş tarafından, periyodik olarak denetlenerek bozulma süreçlerine anında müdahale edebilecek, böylece daha büyük hasarların önlenmesi ve ek maliyetten kurtulma sağlanacaktır. Türkiye’de önleyici korumanın uygulanabilmesi adına üç aşamalı bir sistem tavsiye edilebilir: Birincisi hazırlık aşaması, anıtların mevcut durumlarının ayrıntılı olarak hasar tespit fişlerine işlenmesi, hasar meydana gelebilecek her bir yapı elemanının birden beşe kadar güvenlik seviyelerinin oluşturulması. İkincisi izleme aşaması, eserlerin hasar durumuna ve enderlik derecelerine göre izleme aralığı belirlenmesi, düzenli aralıklarla hasar durumlarındaki değişimlerin takip edilmesi. Üçüncüsü müdahale aşaması, tehlike seviyesi birinci derece olan yapı elemanları tespit edilerek anında müdahale sisteminin uygulanması şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Anıt, Önleme, Koruma, İzleme, Müdahale

A Preventive Conservation Suggestion In Monument Structures: Early Intervention System

Citation/©: Koşan, D. (2020). A preventive conservation suggestion in monument structures: early intervention system, *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, 13(1), 130-143. doi: 10.17218.hititsosbil.675762

Abstract: The immovable cultural heritage that has been inherited from the past to the present has been subjected to various demolitions since the day it was first built. Carrying out maintenance and repair is a must for continuity of these structures’ existence and their transfer to future generations. Today, however, these repairs have been transformed from renewal into destruction of the historical, aesthetic and original conditions of the building. Pre-protection should be provided without the need for repair of historical buildings. With this study it is aimed that the preventive conservation practices in the international arena to be role model in Turkey also. The preventive protection is an interdisciplinary method that uses indirect measures and actions to prevent and minimize future degradation or loss of cultural heritage. With this method, cultural heritage will be periodically inspected by the non-profit organization to intervene immediately in the degradation process, thus greater damage will be prevented and additional costs will be avoided. Three- process system can be recommended for preventive protection in Turkey. First, preparation phase; filling in detailed damage determination form of monuments’ current situations and setting up security levels from one to five

Makale Geliş Tarihi: 16.01.2020 Makale Kabul Tarihi: 27.5.2020

¹Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, İskilip Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, dogankosan@hitit.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-1506-7246>

of each structural element that may be damaged. Second, monitoring phase; determining the monitoring interval according to the damage status and the degree of rarity of the works and monitoring the changes in the damage status at regular intervals. Third and the last one is the intervention phase which is developing and implementing an immediate response system by identifying the structural elements at the first level of danger.

Keywords: Monument, Preventive, Conservation, Monitoring, Intervention

1. GİRİŐ

Venedik'te Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (İCOMOS) tarafından kabul edilen tüzük (1964), eski yapıların tanımlanması, korunması ve restorasyonu ile ilgili uluslararası standartları belirlemiŐtir. Venedik Tüzüğü'ne göre: "Tarihi anıt kavramı, sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram sadece çok tanınan sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış küçük eserleri de kapsar. Anıtları koruma amacı, onları bir sanat eserleri olduğu kadar, tarihi bir belge olarak da korumaktır".

Anıt eserler sel, yangın, deprem gibi acil durum/afetler ile sıcaklık, bağıl nem ve dalgalanmaları, ışık, hava kirliliği, mikrobiyolojik aktivite, titreŐim, hırsızlık ve vandalizm gibi pek çok tahrip edici olumsuz faktörlerin tehdidi altında bulunmaktadır (Kuzucuoğlu ve Polat, 2015, s. 59). Anıtlar; yangın, deprem, sel gibi doğal afet dıŐında genellikle zaman içerisinde bozulur. Örneğin bağlayıcı özelliğini kaybeden derz dolguları zamanla bitkilenmeye sebep olur. Bitkilerin kökleri ve gövdeleri duvar içerisinde geliŐtiđinde büyük hasarlar meydana getirir (Şekil 1). Erтеленmiş küçük müdahaleler daha sonra maliyeti daha büyük onarım ihtiyacına yol açar. Erken yapılacak müdahale ile bozulma etkenleri azaltılabilir veya önlenir. Bu sebepten dolayı bozulma süreçlerinin yavaşlatılması ya da tamamen durdurulması için erken müdahale sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

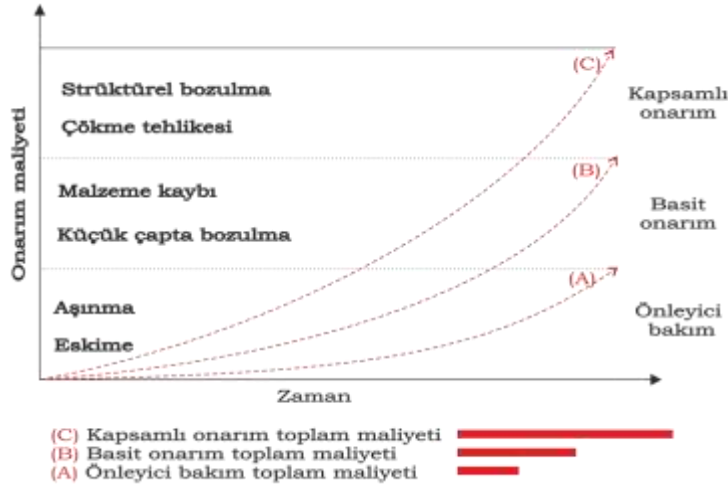

Şekil 1. Düzenli bakım yapılmadığı için oluşan otsu bitkiler, Cevat Bey Konağı, Çamaş/Ordu ("Gezginin seyir defteri", 2017)

Erken müdahale sistemi (düzenli izleme ve hızlı müdahale) sayesinde doğru zamanda bakım veya onarım ile hasarın önlenmesi hedeflenir. Böylece büyük ölçekli restorasyon ihtiyacı geciktirilebilir, hatta tamamen engellenebilir. Bu sistematik yöntem, önemli ölçüde daha düşük bir kayıp ve tüm paydaŐlar için daha az maliyetler demektir (Şekil 2). Restorasyon gibi karar alma süreci uzun ve detaylı uygulamalar yerine bakım ve basit onarım odaklı uygulamalar daha hızlı karar alınır

uygulanmasını sağlayacaktır (Quintero ve diğerleri, 2008, s.3). Özellikle arkeolojik alanlarda, müzelerde uygulanan önleyici koruma sisteminin anıtlar için de kullanılması gerekmektedir (Çetin, 2013; Doğruel, 2019).

Bu çalışma ile Avrupa’da yapılan önleyici koruma uygulamaları incelenerek Türkiye için bir model önerisi geliştirebilmek amaçlanmıştır. Avrupa’daki uygulamalar daha çok seçkin anıtlar üzerinden yapılmaktadır (Todt ve Dabija, 2008, s. 2). Türkiye’de ise tüm anıt eserler ele alınarak önleyici koruma sistemi geliştirilebilir. Anıtlarda önleyici koruma için gerekli yasal mevzuatlar, idari ve finansal yapılanma, hiyerarşik düzen, mülk sahipleri ya da yerel birimlerden en üst yetki organına kadar tüm aşamaları kapsayacak bir sistem önerisi oluşturmak hedeflenmiştir. Kapsam olarak tekil taşınmaz kültür varlıkları (anıtlar) ele alınmıştır. Fakat tarihi koruma alanları için benzer erken müdahale sistemleri de geliştirilebilir.

Şekil 2. Bakım ve onarım maliyetlerinin karşılaştırılması

Kaynak: Reinhold, 1991, s. 30

2. ÖNLEYİCİ KORUMA ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kültür varlıklarının bozulmalarını engelleme çalışmalarının geçmişi yapı sanatının başlangıcına kadar gitmektedir. Fakat eskiden yapılan koruma ve onarımlarda yaygın beğeni kazanan simge yapılar, kişisel görüş ve o anki onarımcının isteğine göre, ilkel yöntemlerle ve yapıyı yalnızca ayakta tutmak için yapıyordu (Ahunbay, 2011, s. 8). Bugün ise onarımlar kuramsal temelli ve belirli ilkeler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Kültür varlıklarının korunmasında ve onarılmasındaki temel amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, 1964, s. 1).

Çağdaş restorasyon kuramları ve uygulamaları anıt eserlerin onarımdan ziyade korunması düşüncesini amaçlar. Roma’daki Raphael’in freskleri, 17. yüzyılda su sızmasını durdurmak, toz birikimini azaltmak için önleyici tedbirler alınarak daha fazla zarar görmekten korunmuştur. 18. yüzyılda İtalya’da Venedik ve Rialto kamu resimlerinin restorasyonu sırasında bazı koruma uzmanları aşırı müdahaleler için restoratörleri uyarmıştır (Lambert, 2010, ss. 3-5).

Anıtlarda restorasyon adı altında yapılan tahribata karşı çağdaş anlamda eleştiri, önleyici korumanın ilk temsilcisi olarak kabul edilen John Ruskin (1819-1900) tarafından yapılmıştır. Ruskin, “The Seven Lamps of Architecture” adlı kitabında şöyle bahseder:

“Restorasyon bir binanın maruz kalabileceği en büyük yıkım anlamına gelir. Bu önemli konuda kendimizi kandırmamıza izin vermeyin; ölüyü diriltmek kadar, mimaride güzel ya da güzel olan her şeyi yeniden kurmak imkânsızdır... Anıtlarınıza iyi bakın, onları onarmanıza gerek kalmayacak. Çatıda su yolundan zaman içinde süpürülen birkaç ölü yaprak ve dal, hem çatıyı hem de duvarları harabeden kurtaracaktır. Endişeli bir bakım ile eski bir binayı izleyin; mümkün olan en iyi şekilde ve her halükarda harap etmenin etkisinden koruyun. Taşlarını bir taş mücevherleri gibi sayın; gevşediği yerde demir ile birleştirin; düştüğü yerde kereste ile kaldırın; görüntünün çirkinliğini önemsemeyin; bir koltuk değneği kayıp bir uzuvdan daha iyidir. Bunu şefkatle, saygıyla, sürekli olarak yapın ve birçok nesil hala doğacak, gölgesinin altından geçecektir...”(Ruskin, 1989, ss.194-196)

Son yüz yılda ise kültür varlıklarının korunma bilincini yaygınlaştırmak, korunmansız sürekliliğini sağlamak için hem ulusal hem de uluslararası birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Venedik Tüzüğü dâhil olmak üzere ilgili koruma tüzükleri ve doktrin metinleri, ICOMOS ulusal ve bilimsel metinleri, ICOM Avrupa Konseyi gibi diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşların yönergeleri kültürel değerleri koruma üzerine hazırlanmıştır (Ahunbay, 2011, s. 134).

Hollanda’da 1970’lerden itibaren restorasyon maliyetlerinin giderek artmasından dolayı anıtların özel bakım ve kontrolü üzerine çalışmalar yürütülmektedir. Bu amaçla 1973’te kurulan “The Monumentenwacht” (Anıt İzleme), anıt sahipleri ile işbirliği içerisinde yapıların durumlarını raporlayarak anıtları nasıl korumaları gerektiği ile ilgili tavsiyelerde bulunan, kar amacı gütmeyen kuruluştur. Kuruluş ile anıtların korunma sürecinin önemli bir parçası düzenli izlenmesi ve sorunlara erken müdahale edilmesi amaçlanmaktadır. Anıt risk göstergeleri için risk fişleri, durum anketi, kusurların tespiti ve acil müdahale planlaması yapılmaktadır. Benzer uygulamalar daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde de uygulanmıştır (Balen, 2015, s.102). Avrupa Konseyi tarafından her yıl “Mimari Mirasın İzlenmesi ve Önleyici Koruma Seminerleri” (SPRECOMAH) düzenlenmektedir. Temel hedef mimari mirasın korunmasına yardımcı olabilecek politikalar, teknikler ve koruma yaklaşımları geliştirmektir. Risk analizi odaklı mevcut diğer Avrupa projeleri şunlardır.

- Kültürel miras için koşul anketlerinin standardizasyonu (CEN-TC346)
- Görsel inceleme, durum araştırması ve risk analizi (Monumentenwatch, Risk Map)
- Verimli ve güvenilir izleme araçlarının geliştirilmesi (SMooSH)
- İklim değişikliğinin etkisi (Noah’sArc, Climatefor Culture)
- Tehlikelerin etkisi ve hasar fonksiyonlarının geliştirilmesi (FIRESENSE, PERPETUATE, 3ENCULT, CULT-STRAT, MULTI-ASSESS) (Quaranta ve diğerleri, 2012).

Önleyici koruma ile ilgili en kapsamlı akademik çalışma Uluslararası Kültürel Varlık Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi (ICCROM) adına Herb Stovel (1998) tarafından yayınlanan kültürel mirasa hazırlık el kitabıdır. Bu kitap, mevcut afete hazırlık altyapılarında kültürel miras için gelişmiş risk hazırlığının entegrasyonunu, mevcut yapılar ve uygulamalar bağlamında felaket veya silahlı çatışma karşısında mülkiyeti korumak ve yerleşik mirasın korunması ilkelerini, öncelikli müdahale yöntemlerini kapsar. Anıtlarda iyileştirici yaklaşımlar hakkında düşünmeyi yönlendirmek için geliştirilmiştir. Bu bağlamda kültürel miras için riske hazırlık ve önleyici yaklaşım ilkelerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye’de ise anıt eserler için önleyici koruma sistemi henüz geliştirilememiştir. Detaylı bir ulusal kültürel miras koruma stratejisine ihtiyaç duyulmaktadır. Önleyici koruma ve riske hazırlık anlamında yasal düzenleme eksikliği vardır. Ayrıca anıt yapılarının risk hazırlığı ile ilgili çalışma

yapan az sayıda kuruluş ve yayın vardır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından (1990) yayınlanan “Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Onarılması Konularında Kaynakça” kitabında görülüyor ki, “önleyici koruma” konusuna hiçbir başlık altında değinilmemiştir. Akademik anlamda yeni yeni çalışmalar yapılmaktadır. Önleyici koruma konusunda Avrupa deneyimlerinin Türkiye’ye aktarılması amacıyla I.P. Pekmezci (2018) tarafından “Anıt İzleme Sistemi” üzerine çalışma yapılmıştır. Kültürel Mirası Koruma ve Araştırma Derneği (KÜMAD) tarafından ilk defa taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları için “Önleyici Koruma Çalıştayı” (Ekim 2019 tarihinde) gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışmalar ülke genelinde yansıdığı ve devlet desteği gördüğü takdirde daha etkin bir sisteme dönüşecektir. Avrupa merkezli ve uzun yıllardır süren çalışmalar izlendiğinde, önleyici korumanın başarılı olabilmesi için koruma anlayışının devlet politikası haline gelmesi, yasal çerçevenin oluşturulması gerekir (Pekmezci, 2018, s. 19).

3. TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL: ERKEN MÜDAHALE SİSTEMİ

“Erken Müdahale Sistemi” anıt eserlerin bozulma süreçlerini önlemek için hazırlık aşaması, izleme aşaması ve müdahale aşaması olmak üzere üç aşamalı bir planı kapsar. Buradaki amaç anıtların çevresel koşullarını iyileştirmek, direncini artırmak, her türlü potansiyel bozulmalara karşı bir uyarı sistemi geliştirerek anıtlardaki bozulmalara acil müdahale etmektir.

3.1. Hazırlık Aşaması

Önleyici koruma çalışmaları adına ilk yapılacak işlem yasal mevzuatın hazırlanmasıdır. Bu amaçla “Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu” kapsamında sistemin tüm süreçlerini yürütecek kuruluşun ve finansal kaynağın oluşturulması hedeflenmelidir. Türkiye’de kültür varlıklarından sorumlu kuruluş Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Kurullarıdır. Ayrıca Rölöve Anıtlar Müdürlükleri, Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlükleri, çeşitli kamu ve sivil toplum örgütleri (TAÇ, Turing ve Otomotiv Kurumu, ÇEKÜL, Mimarlar Odası) kültür varlıklarının korunmasına yardımcı kuruluşlardır (Çeçener, 1984, s. 5).

Erken müdahale sisteminin süreçleri tek elden yürütecek kuruluş Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları’dır. Halihazırda anıt eserler üzerinde bütün yetkiler bu kurullara aittir. Fakat tek merkezden büyük bir kuruluşun düzenli izleme, koruma ve bakım çalışmaları yapması güçtür. Koruma ile ilişkili konservasyon-restorasyon alanında çalışanların sahip oldukları beceriler dikkate alınarak eserlere doğrudan ya da denetimli müdahale etmeleri sağlanmalıdır. Anıt eserlerin korunmasında koruma ekibi ile birlikte daha geniş katılım hedeflenmelidir. Mesleki yetkinlik ve unvanlarla ilgili önerilerin uygulanabilmesi ve mevzuatın oluşturulabilmesi için, kurumlar arası işbirliği de gerekmektedir. Bu işbirliğine; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK), Devlet Personel Başkanlığı, T.C. Maliye Bakanlığı, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Belediyelerin ilgili birimleri gibi konservasyon-restorasyon ile ilgili çalışan tüm kurumlardan yetkililer katılmalıdır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016, s. 10).

Anıtlara ulaşım kolaylığı olması sebebiyle yerel yönetimlerin sisteme daha aktif dâhil edilmesi hedeflenmelidir. Özellikle belediyelerde koruma ekibinin bulundurulması zorunluluk olmalıdır. Mevcut durumda Büyükşehir Belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde (toplam 51), korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) (2005) kurulmuştur. Fakat yasal mevzuatlardan dolayı uygulama alanları sınırlı ve sayıları yeterli

değildir. Bu sayının artırılması ve yeterli personel katkısı yapılması gerekir. Personel katkısı üniversitelerin ilgili bölümlerinden yeterli sayıda tedarik edilebilir. Sadece iki yıllık “Mimari Restorasyon Program” sayısı 2019 yılı itibarıyla 108’dir (Yüksek Öğretim Kurumu, 2019). Yasal mevzuatlardan dolayı üniversitelerin koruma, restorasyon programları doğrudan anıt eserlere müdahale yapamamaktadır. Koruma alanında eğitim gören öğrencilerin staj, ders, proje kapsamlarında uygulamanın içerisine doğrudan katılarak işgücü katkısı vermeleri sağlanmalıdır.

Belediyeler bünyesinde oluşturulacak koruma ekibi (KUDEB) giderleri anıtların izleme ve erken müdahale harcamaları, ilgili belediyeler tarafından karşılanmalıdır. Belediyeler, Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu (madde 12) kapsamında topladıkları emlak vergisi üzerinden gelen bütçenin % 10’u anıt eserlerin korunması ve değerlendirilmesi için kullanmak zorundadırlar. Bu bütçe valiliklerin koordinasyonu yoluyla anıt eserler için kullanılır.

Yasal düzenlemeler ve geniş çaplı işbirliğinden sonra, risk altındaki anıtların etkili bir şekilde korunmasının anahtarı planlama ve hazırlıktır. Sistemin daha aktif yürümesi için daha gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler seçilmesi amaçlanmalıdır. Maliyeti düşük ve düzenli uygulamalar hedeflenmelidir. Türkiye deprem kuşağında bulunduğu için etkili bir afet planı geliştirmek gerekir. Mülk sahiplerini zora sokacak uygulamalar yerine onlara katkı sağlayacak planlar geliştirilmelidir. Yerel ihtiyaçlara, yeteneklere ve kaynaklara uygun koruma stratejileri amaçlanmalıdır. Burada en büyük görev yerel birimlere verilecek olandır. Düzenli tekrarlarla, fazla maliyet getirmeyen uygulamalar hedeflenmelidir. Her belediye bünyesinde kesinlikle koruma uzman ekibi bulundurulmalıdır. Sistemin temel yöntemi olan bakım ve basit onarım gibi uygulamaların daha az maliyet ve daha pratik metot olmasından dolayı yerel birimler, üniversitelerin ilgili koruma bölümlerini ve sivil toplum kuruluşlarını sisteme kolaylıkla adapte edilebilir. Koruma, ancak kapsamlı ve devamlı olan uygulamalar ile faydalı sonuçlar verecektir (Balen, 2017, ss. 713-717).

Anıtlarda önleyici koruma sisteminin hazırlık aşamasında son olarak halkın ve mülk sahiplerinin sistemin içerisine katılmalarını sağlanmalıdır. Uzun ömürlü ve coğrafik bakımdan sınırlandırılmış oluşu nedeniyle anıta en yakın birimlerin desteğini ve ilgisini, koruma çalışmalarının etkinliği açısından önemlidir. Fakat halk, koruma sözcüğünün anlamından olsa gerek, tarihi yapıları uzaktan izlenecek, hiçbir müdahale yapılamayacak eser olarak algılamaktadır. Bu algıyı yerel birimlere verilecek eğitimle değiştirmek, anıtlar ile teması güçlendirmek gerekir (Koyunlu, 1977, s. 21). Yetkililerin, korumanın gerekliliğini o çevrede yaşayanlara anlatmaları zorunludur. Aksi takdirde, korumaya ilişkin yönetmelikler bürokratik engeller haline dönüşecektir. Bunu engellemek için, korumaya ilişkin tüm yönetmelikler halka önceden tekrar tekrar anlatılmalı, onların bu konuda sorumluluk hissetmeleri ve katkıları sağlanmalıdır (Abrahamsen, 1979, ss. 36-37). Anıt eserlerin korunması sadece görevli kişilerle gerçekleşmesi beklenemez. Bakım ve onarımı için harcanan para ve emeğin geri kazanımı için insanların bu yapıları kullanması, ziyaret etmesi zorunluluktur. Bu yüzden eserlerin korunmasında halkın katılımı önemli bir aşamadır. Örneğin insanların yaşadıkları ya da ziyaret ettikleri şehirlerde yemek, eğlenmek, konaklamak gibi ihtiyaçlarını tarihi yapılarda karşılamaları toplumsal bir sorumluluğun gereği olmalıdır. Bu konuda anıtlara pozitif ayrımcılık uygulanması özendirilmelidir.

3.2. İzleme Aşaması

Türkiye’de tescil edilmiş anıtlar daha sonra kaderlerine terk edilmektedir. Tescillendikten sonra yerel birimler ya da mülk sahipleri tarafından şikâyet edilmezse üzerinde herhangi bir kontrol veya işlem yapılmamaktadır. Ancak yıkılma veya çökme tehlikesi durumlarında bölge kurullarından ekipler tarafından kontrolleri yapılır. Hatta bazı durumlarda, anıtlardan yıkıldıktan

birkaç yıl sonra haberdar olunup tescilden kaldırma işlemi uygulanır. Anıtların kendi kaderlerine terk edilmeleri bozulma süreçlerini hızlandırır. Bu sebepten dolayı anıtların düzenli aralıklarla izlenmesi, mevcut durumlarının raporlanması, korunmalarının önemli bir parçası olacaktır.

İzleme süreçlerini Koruma Kurulları koordinasyonunda belediyelerdeki KUDEB ekipleri gerçekleştirir. Böylece anıtlara yerelden ulaşım daha kolay sağlanmış olur. Fakat sistemin tek merkezden yürütülebilmesi için yeterli sayıda Koruma Kurulları oluşturulması gerekmektedir. Anıtların tescil, tespit, yapı esasları gibi her türlü uygulama ve karar alma mekanizmasında bu kurullar yer alır. Türkiye’de toplam 35 bölge kurulunun yetki ve denetiminde 2018 yılı sonu itibarıyla tescilli 108.813 taşınmaz kültür varlığı mevcuttur. Kurulun bulunduğu coğrafyaya göre sayı değişse de (örneğin İstanbul’da 6 kurul 30128 anıt, Bursa’da 4180 anıt, Kars’ta 837 anıt); kurul başına ortalama 3.000 anıt kayıtlıdır. Bazı kurullar (Erzurum, Diyarbakır) birden fazla şehirde anıt yapılarından sorumludur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Bu yüzden anıta ulaşım ve takip sorunu ortaya çıkmaktadır. Anıtların belirli aralıklarla izlenip bakımlarının yapılabilmesi için kurul sayısının 100 üzeri olması gereklidir. Böylece kurul başına ortalama 1000 anıtın izlenmesinin daha kolay olması sağlanır ve herhangi bir hasar anında anıta ulaşım sorunu da ortadan kalkar.

Anıt yapılarının izlemesi sonucunda durum raporları tutularak dikkatli bakım ile bozulma süreçleri yavaşlayabilir. Düzenli bilgi için doğru kayıtlar ve güncel bilgiler gerekir (Balen, 2017, s. 715). Anıtlardaki bozulma süreçlerinin düzenli olarak izlenmesi ile bir sonraki izleme sürecinde hasar gören yerler daha iyi tespit edilecektir. Eserlerin hasar durumuna ve enderlik derecelerine göre izleme aralığı belirlenebilir. Ayrıca deprem riski taşıyan bölgelerin izleme aralığının daha sık yapılması gerekir. 1. grup yapılar her yıl, 2. grup yapılar üç yılda bir izlenebilir. Her izleme sonrası hasar durumlarına göre anıtları üç kategoriye ayırmak gerekir. Böylece az hasarlı, orta hasarlı ve çok hasarlı olarak gruplama yapılmalıdır. Çok hasarlı olanlar her yıl, orta hasarlılar iki yılda, az hasarlılar üç yılda bir izlenmelidir. Ayrıca fay hatları üzerinde bulunan yapıların da her yıl düzenli takibinin yapılması gereklidir (Tablo 1).

Tablo 1. Anıt Eserlerin Enderlik, Hasar ve Risk Durumlarına Göre Takip Aralığı

Yapı Türleri	Takip Aralığı		
	Her Yıl	İki Yıl	Üç Yıl
Tescil Grubuna Göre	1.grup anıtlar	√	
	2.grup anıtlar		√
Hasar Durumuna Göre	Az hasarlı anıtlar		√
	Orta hasarlı anıtlar		√
	Çok hasarlı anıtlar	√	
Konumlarına Göre	Deprem riskli anıtlar	√	
	Deprem risksiz anıtlar		√

Periyodik inceleme sırasında hasarları ve bozulmaları tespit etmek için; taşıyıcı sistem, cephe, çatı ve iç mekân yapısı, teknik tesisat, çevresel riskler, iç ortam iklimi, sabit ve hareketli eşyalar, temizlik ve hijyen gibi etkenlerin tespiti sağlanır. İzleme sırasında, binanın çatı katından bodrum katına, hem içeride hem dışarıda ayrıntılı değerlendirmelidir (Şekil 3). Daha az erişilebilir, ancak aynı zamanda bozulmaya özellikle duyarlı mekânlara ve bölümlere (çatılar, oluklar vb.) özel dikkat gösterilmelidir (Quaranta ve diğerleri, 2012). İzleme sonucunda her bir risk oluşumu, yüzdeleri içeren bir puanlama raporu oluşturularak tespit edilir. Yapılan tespitler anıt hasar durumu kontrol tablosuna işlenir. Düzenli izleme yöntemi ile bu hasarların değişimi takip edilir (Tablo 2).

Koruma Bölge Kurulları denetiminde belediyelerde izleme sürecini yürütecek ekip hazır bulunmalıdır. Bu ekip anıt sahipleri ve belediyeler ile işbirliği içerisinde inceleme süreçlerini gerçekleştirmelidir. Bir mimari denetim ekibi bir mimar, şehir planlamacı, koruma uzmanı, sanat tarihçisi, inşaat mühendisiyle koruma tarihi bilgisi olan ustalardan oluşmalıdır. Anıtın niteliğine göre farklı uzmanlık sahibi kişiler ekibe dâhil edilebilir. Anıt izleme sırasında önerilen ekipman şunları içerir: Bir ses kaydedici, bir taşınabilir veya tablet bilgisayar, yeterli depolama alanına sahip bir dijital kamera, dürbün, bir lazer mesafe ölçer (hızlı alan için) ölçümler, el tipi bir GPS cihazı, kişisel güvenlik ekipmanları (kask, emniyet halatları, gövde kablo demetleri, vb.) ihtiyaca göre özelleştirilmiş araçlar (Quintero ve diğerleri, 2008, ss. 4-6).

Şekil 3. Çatı üzerinde inceleme çalışması Antwerpen/Belçika

Kaynak: Quintero ve Diğerleri, 2008: s. 5

3.3. Müdahale Aşaması

Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir (ICOMOS, 1964, s. 1). Avrupa Konseyi tarafından 1975 yılında yayınlanan Amsterdam bildirgesinde “anıtlara onların karakterine saygı göstermeyi ihmal etmeden çağdaş yaşamın gereklerine uyan işlevler verilmeli, böylece yaşamaları garanti altına alınmalıdır” denmektedir. Anıtların korunması için sürekli kullanılmaları önemli bir aşamadır. Fakat yeterli değildir. Kullanıcıların bilgi ve tecrübesi, maddi olanakları bozulma süreçlerini durduracak boyutların altında kalmaktadır. Ayrıca hali hazırda kullanıcı olmayan, kaderine terk edilmiş anıt sayısı oldukça fazladır. Bu yüzden belirli aralıklarla uzman ekipler tarafından müdahale zorunludur.

Erken müdahale sistemi ile anıtlarda felaketin başlangıcından itibaren koruma ekibini hızlı harekete geçirecek bir mekanizma kurulur. Önceden hazırlanmış iyi bir müdahale planı, nitelikli, mevcut koruma ekip listesinin hazır tutulması, acil durumlarda anıtlara kolay ulaşabilmek için yasal mevzuat süresinin hızlandırılmış olması önemlidir. Bakım personelinden yöneticilere yukarıdan aşağıya kadar anıtlarla ilgili tüm kişi ve kuruluşları birbirine bağlaması, süreci hızlandırır (Cinieri, 2012).

Erken müdahale sisteminde en önemli nokta anıt yapılarının belirli aralıklarla izlenmesi sonucunda hasar başlangıcının tespit edilmesidir. Bu tespit için detaylı hazırlanmış hasar kontrol fişleri kullanılması hedeflenir. Anıt hasar kontrol fişleri ile bozulmanın niteliği tam olarak tespit edilir. Yüzdesele oran girilir. Hasar oranı % 0-40 arası olan yapı elemanı sağlam

durumdadır. Müdahale gerektirmez. Üçer yıl ara ile tekrar takibi yapılır. Hasar oranı % 40-80 arasında olan yapı elemanlarında bozulma süreci başlamıştır. Her yıl takip edilir. Hasar oranı % 80 üzerinde değerlendirilen bozulma kırmızı alarm anlamına gelir ve müdahale gerektirir (Tablo 2). Anıt üzerinde erken müdahalenin yapılacağı yer ayrıntılı olarak raporlanır. Bu rapor yazılı, fotoğrafik ve çizimsel olmak üzere üç şekilde yapılmalıdır.

Tablo 2. Anıt Hasar Durumu Kontrol Tablosu

Hasarın Niteliği	Hasar Seviyesi				
	Çok İyi % 0-20	İyi %20-40	Orta %40-60	Kötü %60-80	Çok Kötü %80-100
Taşıyıcı Sistem Yapısı	Yapı temeli	√			
	Dikey taşıyıcı (dikmeler, sütunlar)	√			
	Yatay taşıyıcı (döşemeler vb.)	√			
	Çatı taşıyıcı elemanları				√
Cephe Yapısı	Duvar dolgu malzemesi				
	Yalıtım elemanları		√		
	Duvar kaplaması		√		
	Duvar bağlantı elemanları			√	
	Balkonlar ve teraslar			√	
	Merdivenler				√
	Korkuluk ve harpuştalar		√		
	Kapılar, pencereler ve camlar	√			
	Yağmur boruları		√		
Çatı Yapısı	Çatı kaplaması		√		
	Bacalar				√
	Yağmur olukları		√		
İç Mekân Yapısı	Dikey kaplama malzemeleri				√
	Yatay kaplama malzemeleri				√
	Merdivenler	√			
	Kapılar	√			
Teknik Tesisat	Sihhi tesisat sistemleri	√			
	Elektrik sistemi			√	
	Isıtma sistemi	√			
	Kanalizasyon sistemi				
Çevresel Riskler	Deprem riski				√
	Yangın riski			√	
	Su baskını (sel) riski				√
	Vandalizm			√	
	Turizm				√
İç Ortam İklimi	Sıcaklık				√
	Nem		√		
	Aydınlatma				
	Havalandırma		√		
Sabit ve Hareketli Eşyalar	Sabit mobilyalar				√
	Hareketli mobilyalar				√
Temizlik ve Hijyen	Tuzlanma				√
	Kirlilik				√
	Yabancı atık				√
	Böceklenme				√
	Bitkilenme				√
	Diğerleri				

Anıt eserlerde hasarın bulunduğu tespitinden sonra müdahale aşamasına geçilir. Belediyelerce oluşturulan acil durum müdahale ekibi hasarın başladığı yapı elemanlarında, hasarın ilerlemesini ve yapının bütününe zarar vermesini engellemek için önlemler alır. Müdahale planının anıttan sorumlu her kesim için tanındık ve rahat olması, toplum desteğinin ve finansal

kaynağın sağlanması şarttır. Önceden proje planının hazır olması, prova ve simülasyonların yapılması, uygulanan acil müdahale planının test edilmiş, geliştirilmiş ve uygulanabilirliğinin sürekli kontrol edilmesi gerekir. Bakım için oluşturulacak ekip farklı uzmanlıkları bir araya getirmelidir. Restoratörler, deneyimli ustalar, teknisyenler, teknikerler, mühendisler gibi farklı uzmanlar tarafından yapılabilir (Beşkonaklı ve Ersen, 2011, s. 7). Koruma eğitimi gören öğrenciler ders, ödev ve staj kapsamında, bakım ve basit onarım gibi karar alma ve gerçekleştirme süreci hızlı olan uygulamaların içerisinde düşünülmelidir. Bu uygulamalar, teorik koruma eğitimi almış öğrencilerin uygulama becerisi kazanmaları için fırsattır.

Anıtların izlenmesi ve sorunlu alanlarının bakımı için tüm yapı parçalarına güvenli erişim sağlanması gereklidir. Fakat bu her zaman mümkün değildir. Şahıs mülkü olan sivil anıtlara ulaşım sıkıntısı yaşanmaktadır. Bunun en önemli sebebi mülkiyet problemidir. Özellikle konut yapılarının mirasçıları tarafından paylaşılabilmesi, terk edilmesi yüzünden bu anıtlara müdahale sorunu yaşanmaktadır. Çözüm olarak taşınmaz eserlerin fiilen bölünmesi mümkün olmadığı için, ortaklığın giderilmesi davası (İzale-i Şuyu), ortaklar arasındaki paydaşlığa son vererek kişisel mülkiyete geçişi sağlanmalıdır (Türk Medeni Kanunu, 2001). Aksi hallerde, anıt eserlerin sürekli kullanılmaması kamu yararına aykırı kabul edilerek bu gibi durumlarda kamu yararı gözetilip kamulaştırmanın yapılması gereklidir. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşayan mülk sahiplerinin bakım ve onarım ihtiyaçlarını karşılamaları güçtür. Yerel birimler bu yapıların korunması ve turizme kazandırması için destek ya da kiralama yoluna gidilebilir. Anıt eserlere ilginin özendirilmesi, eserlerin kullanımının yaygınlaştırılması, halk desteğinin sağlanması anıtların korunmasında kilit noktadır.

Anıtların sahiplerinin günlük kullanımına yönelik bakım programları oluşturulmalıdır. Örneğin ziyaretçi, yolcu kullanımı ve hava koşulları (sıcaklık, nem); bozulma ve kayıp, her biriyle ilişkili riskleri azaltma yaklaşımları kazandırılmalı. Acil durumlarda ilk savunma ve müdahale hattı her zaman mülk sakinleri ve kullanıcılarıdır. Planlamaya dâhil olmaları, önerilen önlemlerin amacı ve etkili müdahale olasılığını anlamalarını arttırmaktadır. Onların katılımı, mülkle ilgili ilk elden bilgi ve tecrübelerini bir yanıt planı geliştirme sürecine de getirir.

4. SONUÇ

Önleyici koruma, anıt eserlerin gelecekteki bozulmalarını veya kültürel miras kaybını önlemek, en aza indirmek için dolaylı önlemler ve eylemler kullanan bir sistemdir. Anıtların uzun vadeli korunmasında en etkin yöntemdir. Avrupa’da bu sistem teknolojik araçların desteği ile daha çok ender yapılar üzerinden yapılmaktadır (Wirilander, 2012, s. 165). Türkiye’de ise tüm anıt yapıları üzerinden geliştirilebilecek bir sistem uygulanabilir. “Erken Müdahale Sistemi” ile tarihi yapılara daha az müdahale edilmesinin sağlanması, özgün doku değiştirilmeden yapıya uygun işlev verilerek bakım imkânlarının artırılması hedeflenir. Eser takip sistemi uygulanarak anıtların sorunlarının büyümeden engellenmesi sağlanır. Ayrıca anıtları bozulma durumlarına göre gruplandırarak acil müdahale ve özel bakım isteyen yapıların öncelenmesi amaçlanır.

Erken müdahale sistemi ile anıt yapıların karşılaşacağı tehlikelerden anında haberdar olmak ve hızlı önlemler almak amaçlanır. Örneğin, nem sorunundan kaynaklı malzeme hasarlarının ölçülmesi ve önlenmesi tehlikenin ve bağlantılı risklerin azaltılmasını sağlar. Buradaki amaç anıtların içerisinde buldukları ortam etkilerini kontrol altına alabilmektir. Bu sistem ile olası hasar durumlarında acil durum müdahale profesyonellerinin, mülk sakinlerinin, kullanıcıların müdahale etme yeteneğinin geliştirilmesi amaçlanır. Önerilen sistem üç aşamadan oluşur:

Birincisi hazırlık aşamasıdır. Risk altındaki anıtların etkin bir şekilde korumak için öncelikle “Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu” kapsamında yasal altyapısının oluşturulması gereklidir.

İlgili kanun kapsamında hâlihazırda kurulu olan “Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları” koordinasyonunda belediyeler bünyesinde uzman ekipler oluşturarak (sanat tarihi, şehir planlama, mimar, koruma uzmanı, mühendis) izleme ve erken müdahale süreçleri yönetilmesi hedeflenmektedir. Hazırlık aşaması, mülk sakinleri ve bölge yöneticileriyle çatışmaları çözmeyi, yerel ihtiyaçlara, yeteneklere ve kaynaklara uygun koruma stratejileri geliştirmeyi kapsar. Anıt yapılarının bulunduğu bölgede ilgili mülk sahipleri, yerel birimler (üniversiteler, belediyeler, valilikler, özel kuruluşlar) izleme ve erken müdahale süreçlerine dâhil edilmelidir. Koruma ilkeleri, acil durum planlanması ve müdahale aşamaları bir bütün haline dönüştürülmelidir.

İkincisi izleme aşamasıdır. Anıtların sorunlarını erken tespit edebilmek için düzenli olarak yapılan takip sürecini kapsar. Koruma ekipleri tarafından periyodik olarak gerçekleştirilir. Anıtlardaki zararlılar (küf, mantar, kemirgenler, kuşlar), kirleticiler, ışık, sıcaklık ve nem gibi özgünlük değerini kaybettirecek bozulmaları erken tespit etmek için kullanılır (Beşkonaklı ve Ersen, 2011, s. 8). İzleme sonrası ekipler tarafından düzenli raporlar tutulur. Raporlar, anket sistemi kullanılarak yapılan tespitleri kapsar. Ankette yüzdesel olarak hasarın meydana geldiği yerler işaretlenir (Tablo 2). Yazılı, çizimsel ve fotoğraflık raporlanması yapılır.

Üçüncüsü müdahale aşamasıdır. İki aşamadan oluşur. Birincisi, anıtlarda hasar başlamadan alınan önlemlerdir. Anıt eserlerin potansiyel risklere karşı direncini artırmayı hedefler. Yangın sırasında fiskiye sisteminin kullanılması yangını önler. Benzer şekilde ahşap malzemenin emprenye edilmesi küf, mantar ve nem kaynaklı zararlardan korumayı sağlar. İkincisi, bozulmanın başlangıcından itibaren daha büyük hasarın engellenmesi için yapılan uygulamaları kapsar. Anıtın periyodik olarak izlenmesi sonucunda hasar seviyesinin %80'nin üzerinde olduğu tespit edilen yapı elemanlarında, hasarın ilerlemesini ve yapının bütününe zarar vermesini engellemek için alınan önlemlerdir. Yapının mevcut durumunu korumak, daha ileri seviyede bozulma hızının kontrolünün sağlanması amaçlanır. Örneğin, üst örtüsü zarar görmüş anıtların yağmur, güneş ve rüzgar gibi etkenlerle yapının bütününe zarar görmemesi için yapılan kalıcı koruma çatı uygulamalarıdır.

Son söz olarak, anıt yapıların özgün haliyle korunması ve yaşatılması toplumun tüm kesiminin ortak görevidir. Anıtların korunması ancak halkın katılımı ile istenilen seviyeye ulaşır. Kültürel değerlerimizin korunmasını sadece koruma uzmanlarına bırakılamaz. Bu değerlerimizi korumak için harcanan para ve emeğin geri kazanılması ancak halkın katılımı ile sağlanır. Halk üzerinde koruma bilincinin yerleşmesi için koruma bilinci, farklı düzeylerde eğitimle teşvik edilmelidir. Bilgilendirilmiş medya aracılığıyla daha geniş kitlelere koruma bilincinin kazandırılması hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

Abrahamsen, P. (1979). Mimari mirasın korunmasında halkın katılımı (Çev.: Y. Mamıkoğlu ve M.S. Akpolat), *Mimarlık Dergisi*, 17(1), 36-37. Erişim Adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/354/5170.pdf>

Ahunbay, Z. (2011). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Yem Yayınları.

Balen, K. V. (2015). Preventive conservation of historic buildings. *International Journal for Restoration of Buildings and Monuments*, 21(2), 99-104. doi: 10.1515/rbm-2015-0008

Balen, K. V. (2017). *Challenges that preventive conservation poses to the cultural heritage documentation field*. 26th International CIPA Symposium, 28 August – 01 September Ottawa / Canada, 713-717. doi:10.5194/isprs-archives-XLII-2-W5-713-2017

-
- Beşkonaklı, J. ve Ersen A. (2011). Tarihi mirasın korunmasında endirekt-önleyici koruma ve önleyici bakım: Dolmabahçe Sarayı'nda endirekt-önleyici koruma. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 8, 3-19. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/restorasyon/issue/48732/619997>
- Cinieri, V. (2012). *Prevention and conservation of cultural heritage. Guide line for the conservation planning of "minor" building heritage* (Yüksek Lisans Tezi). Graduate School in Civiland Architecture Engineering, University of Pavia, İtalya.
- Çeçener, B. (1984). Taşınmaz kültür varlıkları koruma uygulaması yapan kuruluşlar. *Mimarlık Dergisi*, 22(3-4), 5-8. Erişim adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/503/7368.pdf>
- Çetin, C. (2013). Arkeolojik kazı alanında önleyici koruma. G. Kökdemir (Ed.) *Orhan Bingöl'e 67. yaş armağanı* içinde (s. 83-102). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık.
- Doğruel, S. F. (2019). Müzelerde önleyici koruma: temel yaklaşımı ve gelişimi. *Akademik Sanat: Sanat, Bilim ve Yaşam Dergisi*, 4(7), 122-134. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/akademiksanat/issue/47268/523676>
- Gezginin Seyir Defteri. (2017, 14 Mayıs). Çamaş/Ordu. Erişim Adresi: <http://gezgininseyirdefteri.blogspot.com/2017/05/camas-ordu.html>
- Koyunlu, A. (1977). Korunması gerekli taşınmaz kültür değerlerimizi korumalı ve değerlendirmeliyiz. *Mimarlık Dergisi*, 15(3), 21. Erişim adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/310/4809.pdf>
- Kuzucuoğlu, A.H. ve Polat, M. (2015). Önleyici koruma kapsamında hava kirliliğinin iç ortamlardaki kültürel mirasa etkisinin araştırılmasında pasif örnekleyiciler. *Vakıf Restorasyon Dergisi*, 10, 58-77.
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1990). *Kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve onarılması konularında kaynakça*. Ü. Alsaç, M.E., Madran, M.N. Özgönül (Yay. haz.), Ankara: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2005). *Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)*. Erişim Adresi: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2016). *Konservasyon - restorasyon alanında mesleki yetkinlik ve ünvan tanımları çalıştay raporu*. Erişim adresi: <https://kumid.net/storage/zUjEQAanccIKx6qKXH0lympAMyyGk3B.pdf>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). *İllere göre korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı istatistiği*. Erişim Adresi: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.html>
- Kültürel Mirası Koruma ve Araştırma Derneği. (2019). *Önleyici koruma çalıştay ve uygulama atölyesi*. Erişim Adresi: <http://www.kumad.org/detay/onleyici-koruma-calistayi-ve-uygulama-atolyesi>
- Lambert, S. (2010). Italy and the history of preventive conservation. *CeROArt*, 5, 1-14. doi: 10.4000/ceroart.1707
-

- Özat, M. (2019). *Vakıflar Bölge Müdürlüğünden "tarihi camiye metal çatı" iddialarına açıklama*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/osmaniye-nin-kadirli-ilcesindeki-tarihi-ala-cami>
- Pekmezci, I. P. (2018). Önleyici koruma, alanında Avrupa'nın deneyimi ve Türkiye'deki kültür mirası için yapılabilecekler. *Mimarist*, (63), 16-21. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/328631936_Onleyici_Koruma_Alaninda_Avru-pa-nin-Deneyimi_ve_Turkiye'deki-Kultur-Mirasi-Icin-Yapilabilecekler
- Quaranta, M., Mazzeo R., Prati, S., Bitelli, G., Sciutto, G. and Vittuari, L. (2012). *Cultural heritage and risk assessment: A European overview*. International Conference Cultural Heritage Preservation, 29 May-1 June, Split/Croatia.
- Quintero, M. S., Stulens, A., Addison, A.C. and Pletinckx, D. (2008). Monitoring monuments: a low-cost digital early warning system for preventive conservation of built heritage. D. Pletinckx (Ed.), *Know how books monuments* içinde (s. 1-20). Stockholm: The Interactive Institute AB.
- Reinhold, V.R., Matulionis, R.C. and Freitag, J.C. (1991). *Diagram from preventive maintenance of buildings*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Ruskin, J. (1989). *The seven lamps of architecture lectures on architecture and painting the study of architecture*. Boston: Dana Estes & Company Publishers.
- Stovel, H. (1998). *Risk preparedness: A management manual for world cultural heritage*. Roma: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property. Erişim Adresi: http://icorp.icomos.org/wpcontent/uploads/2017/10/ICCROM_17_Risk_Preparedness_en.pdf
- Todt, H. and Dabija, D.C. (2008). The role of monument protection for turizm. *Amfiteartu Economic*, 9(2), 292-297. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/260363271_The_Role_of_Monument_Protection_for_Tourism/link/00b7d530e181fcf9a8000000/download
- Türk Medeni Kanunu. (2001, 8 Aralık). *Resmi Gazete* (Sayı: 24607 - Madde: 381-384). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm>
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi. (1964). *Venedik tüzüğü*. Erişim adresi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi. (1975). *The declaration of Amsterdam*. Erişim adresi: <https://www.icomos.org/en/and/169-the-declaration-of-amsterdam>
- Wirilander, H. (2012). Preventive conservation: a key method to ensure cultural heritage's authenticity and integrity in preservation process. *e-Conservation Magazine*, 6(24), 165-175. Erişim Adresi: http://www.iber-museos.org/wp-content/uploads/2015/07/Unidad3_econservationMagazine24.pdf
- Yüksek Öğretim Kurumu. (2019). *Mimari restorasyon programı bulunan tüm üniversiteler*. Erişim adresi: <https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30036>
-

SUMMARY

The concept of historical monument includes urban or rural settlement, which testifies to a particular civilization, important development, and historical event. Monuments are destroyed by many factors, both internal and external. This damage usually happens over time, except natural disasters such as fire, earthquake and flood. For example, plaster fillers that decreased their binder properties cause vegetation over time. When the roots and stems of plants develop inside the wall, they cause great damage. Thanks to the early intervention system (regular monitoring and fast intervention), it is purposed to prevent damage with maintenance or repair at the right time. Thus, the need for large-scale restoration can be delayed or even completely prevented. This systematic method means a significantly lower loss and lower costs for all stakeholders.

Preventive protection is a system that uses indirect measures and actions to prevent or minimize the future degradation or loss of cultural heritage of monuments. It is the most effective method for long-term preservation of monuments. In Europe, this system is made over rare structures with the support of technological tools. In Turkey, it developed a system that can be applied all over the monuments. With the Early Intervention System, it is aimed to provide less intervention to the historical buildings, to increase the maintenance facilities by giving the proper function without changing the original structure. Monument monitoring system is implemented to prevent its problems without growing. In addition, the primary maintenance of buildings that require urgent intervention and special care is aimed by grouping the monuments according to their deterioration. Singular monuments are covered in content. However, similar early intervention systems can be developed for historical protected areas.

With the early intervention system, it is purposed to be informed immediately about the dangers faced by monumental structures and to take urgent measures. For example, measuring and preventing material damage caused by the moisture problem reduces hazard and associated risks. The aim here is to control the environmental effects of the monuments. The system consists of three process: The first is the preparation phase. In order to effectively protect monuments at risk, it is necessary to establish its legal substructure within the content of the Law on Protection of Cultural Heritage. The preparatory phase includes resolving conflicts with property residents and regional managers, and developing conservation strategies appropriate to local needs, capabilities and resources. To protect the monuments, the relevant property owners, local units (universities, municipalities, governorates, private institutions) should be included in the monitoring and early intervention processes. Protection principles, emergency planning and response process should be integrated into a whole. The second is the monitoring phase. It contents the period of regular follow-up to detect the problems of the monuments. It is maintained periodically by the protection teams. It is used for early detection of physical factors (earthquake, impact, and vibration), theft and destruction, fire, water (rain, storm, and flood), pests (mold, fungus, rodents, and birds), pollutants, light, temperature and humidity deterioration in monuments. Regular reports are kept by the teams after monitoring. The reports content the determinations made using the survey system. In the survey, the places where the damage occurred as a percentage are marked. Written, illustrative and photographic reporting is done. The third is the intervention phase. It aims to increase the resistance of monuments to potential risks. It content applications for preventing greater damage from the beginning of deterioration. As a result of periodic monitoring of the monument, the place above 80% of the damage level is determined. Precautions are taken to prevent the damage from progressing and damaging the entire structure.